

Een wel heel bijzonder jaar

Voor velen van ons zal het jaar 2020 herinnerd worden als het jaar van corona. Dat is ook het geval voor de bestuursleden van de F.W. Voorink Stichting. Voor de stichting was 2020 ook in positieve zin bijzonder. Het jaar waarin een belangrijk project, na jaren voorbereiding, succesvol kon worden afgerond: de overdracht van de synagoge door de Joodse Gemeente (NIG) aan de Stichting Cultuurbehoud Achterhoek (SCA). Daarmee is de instandhouding van het synagogecomplex verzekerd. Achterstallig onderhoud zal in de komende jaren worden aangepakt en waar nodig zal ons monumentale gebouw worden gerenoveerd.

Nieuwe stichting

Net voor het einde van 2020 is de samenwerking tussen het NIG, SCA, NIK (Nederlands Israëlitisch Kerkgenootschap) en onze stichting notarieel bezegeld. Onze statuten zijn aangepast aan de nieuwe situatie en per 1 januari 2021 gaat de stichting verder als Stichting Winterswijkse Synagoge. Onze doelstelling verandert niet: openstelling van het gebouw voor rondleidingen en bijeenkomsten met aandacht voor de Joodse cultuur en het erfgoed. Het geactualiseerde beleidsplan 2020-2024 vindt U op de website.

Bestuur

Het bestuur telde in 2020 negen leden; we vergaderden iedere twee maanden. In januari 2020 is Carl Drees teruggetreden uit het bestuur. De stichting is hem als bestuurder van het eerste uur veel verschuldigd. Hij was intensief betrokken bij het veiligstellen van de toekomst van de synagoge. Mede door zijn vasthoudendheid hebben wij het nu behaalde resultaat kunnen bereiken. Als voorzitter heeft hij gedurende een aantal jaren leiding gegeven. Door veel aandacht te beste-

den aan het richting geven aan onze activiteiten, heeft hij de koers van de stichting mede bepaald. Wij zijn blij in het najaar van 2020 Doede Sijtsma als nieuw bestuurslid te mogen verwelkomen.

Activiteiten

De coronacrisis heeft diepe sporen nagelaten, ook in de activiteiten van de stichting. Voor de eerste lockdown hebben we in het voorjaar van 2020 nog een drietal bijeenkomsten gehouden.

Op 18 januari gaf Jan Keij een zeer goed bezochte cursus over de Frans/Joodse filosoof Levinas.

Op 26 januari verzorgde de *Grande Dame* van het Jiddische lied Shura Lipovsky een prachtig recital in het kader van de onthulling van Levenslicht; een project van kunstenaar Daan Roosegaarde onder auspiciën van het Nationaal Comité 4 en 5 mei.

Op 1 maart gaf Bart Wallet een indrukwekkende lezing in het kader van 75 jaar bevrijding.

In februari is samen met de Villa Mondriaan – in aansluiting op de tentoonstelling daar – en met onder-

steuning door de werkgroep Leren van de oorlog, aandacht besteed aan het werk van Jessurun de Mesquita (1868-1944). Hij was een bekende Nederlandse graficus, die karakteristiek werk heeft nagelaten.

Na maart is alles vrijwel alles stil komen te liggen. In de zomer, door de tijdelijke versoepeling van de maatregelen, was het mogelijk een aantal rondleidingen in de synagoge te organiseren. Ook was het mogelijk op zaterdag 12 september een bijzonder goed bezochte cursus door Dirk De Schutter over Hannah Arendt, 'Het waagstuk van de politiek' te laten houden.

Verder was het door de beperkingen die corona oplegde het niet mogelijk activiteiten te organiseren. Wij hopen in de tweede helft van 2021 weer echt onze activiteiten weer te kunnen opstarten.

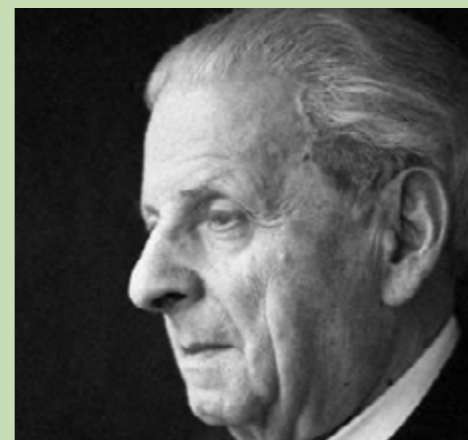
2020 is een bijzonder jaar geweest. Nu de toekomst van de synagoge is zekergesteld kunnen wij met vertrouwen naar de toekomst kijken.

Fons Catau, voorzitter

Een Keij-goede cursus - Levinas en de moraal

Na zijn succesvolle lezing november 2019, bood onze stichting de filosoof Jan Keij op 18 januari de vloer voor een dagcursus over de filosofie van Levinas (1906-1995). Wij kenden Keij al als kenner bij uitstek van deze filosoof, over wie hij weer aanstekelijk doceerde. Daarbij ging het over moraliteit versus onverschilligheid. De actualiteit van Levinas' filosofie werd aan de hand van voorbeelden geschetst. „Wat doe je als een jou onbekende voor je neus te water raakt en dreigt te verdrinken?” Ieder van ons is van nature gevoelig voor de ander; niet 'het ik' maar 'de ander' staat centraal. Dat ethisch handelen noemt Levinas het goede, waaraan je je niet zomaar kunt onttrekken.

Die keus voor het goede is bij Levinas gevormd vanaf zijn vroege jeugd. Al in zijn kindertijd in zijn geboortestad Kaunas (Litouwen) hoorde hij de ver-

halen over Russische programs. Vervolgging ondervond hij zelf tijdens de Tweede Wereldoorlog, toen zijn gezin moest onderduiken en hijzelf vier jaar in krijgsgevangenschap doorbracht.

Scholing in het denken kreeg Levinas met de paplepel ingegoten, doordat hij in de boekwinkel van zijn vader vroeg vertrouwd raakte met de boeken van grote Russische schrijvers als Dostojewski, Gogol en Tolstoj. Tijdens zijn studie in Freiburg kwam Levinas in contact met de grote Duitse filosofen, waaronder Heidegger. Na een studieperiode in Parijs, kwam hij onder invloed van het 'dialogale' denken (de betekenis zit in dialoog en menselijke interactie), waarvan Martin Buber een vertegenwoordiger was. Levinas wordt in 1973 benoemd tot hoogleraar aan de Sorbonne. Vanaf die tijd kreeg hij ook in ons land bekendheid.

Vuur en verstilling in uniek optreden Shura Lipovsky

Op zondag 26 januari vond in de synagoge een bijzonder concert plaats van de 'Grande Dame' van het Jiddische lied. Shura Lipovsky staat wereldwijd bekend als vooraanstaand vertolker van dat lied en als pleitbezorger voor de revival van de Jiddische taal.

Het concert ging vooraf aan de onthullingsceremonie van het tijdelijke kunstwerk 'Levenslicht' van kunstenaar Daan Roosegaarde. Shura Lipovsky was door de Gemeente Winterswijk gevraagd om een muzikale bijdrage. De ceremonie op het Kuipers Rietbergplein begon met een toespraak van burgemeester Bengevoord, waarna de namen van alle 324 vermoorde joden uit Winterswijk werden genoemd. Vervolgens klonk in de duisternis Shura's gloedvolle stem in een eenzaam, krachtig en indringend eerbetoon

aan de in de Tweede Wereldoorlog vermoorde Joden, Roma en Sinti. Diegenen die een kaart hadden weten te bemachtigen konden 's middags al in de synagoge luisteren naar Shura als verhalenvertelster en zangeres. Zij werd begeleid door de eminente celliste Maaïke Roelofs en pianist Paul Prenen. De liederen zijn deels door Shura Lipovsky zelf geschreven. In 2017 ontving zij daarvoor de ACDY-prijs in New York.

De liederen werden toegelicht met Chassidische vertellingen, waarin de zoektocht van de mens met zijn vragen naar zingeving en compassie, ook in 2020 centraal staat. De verhalen werden gekenmerkt door een combinatie van humor en wijsheid hetgeen vaak een glimlach aan het publiek ontlokte. Shura Lipovsky zet hiermee een dichterlijke muzikale traditie voort van de ooit bloeiende Joodse cultuur.

Bart Wallet over de bevrijding en daarna...

Historicus Bart Wallet heeft naam gemaakt met de geschiedschrijving van de Nederlandse joden. Voor de herdenking van 75 jaar bevrijding hield Wallet in de synagoge een indrukwekkende lezing over het eerste decennium na de Tweede Wereldoorlog. De historicus schuwt niet om dit verhaal in een scherp historisch perspectief te plaatsen.

Wallet begon met het oorlogsboek van Carry Ulreich. Deze 'Rotterdamse Anne Frank' beschrijft de onderduiktijd van haar familie – middenstanders uit een oorspronkelijk Oost-Europees milieu – bij een katholiek arbeidersgezin. Hoe huisvest je in het geheim tien personen drie jaar lang in een huis met drie kamers? In het onderduikhuis werd de bevrijding gevierd met thee, zingen van het Wilhelmus en het Hatikva (het latere Israëliëse volkslied). Bevrijding was: geen angst meer voor verraad, geen dreiging. Maar ook onzekerheden en een nieuwe werkelijkheid. Waar is ons huis? Waar is onze familie. Waar is ons volk?

Oorlogsleed

Schrijvend was dat het oorlogsleed tegenstellingen in de joodse gemeenschap versterkte. Kampslachtoffers hadden een 'sterker' verhaal dan onderduikers. Het zoeken naar familie en herenigen van gebroken gezinnen vergde energie. De problematiek rond de joodse oorlogswezen was daarvan een wrang onderdeel. Van 2000 joodse weeskinderen vond driekwart een joods huis of tehuis. Velen van hen emigreerden (collectief) naar Israël. En er was de bijzondere problematiek van de voor de oorlog naar Nederland gevluchte Duitse joden. Na mei 1945 waren zij van een 'vijandelijke nationaliteit' en belandden niet zelden in kampen met collaborateurs. Bij de 5 mei-vingering in 1946 was er voor slachtoffers van de holocaust nauwelijks plaats. Joden waren nog niet toe aan een bevrijdingsdag, de rest van

net zo behandeld als andere burgers. Dat berooide en vervolgde joden vanuit een andere positie hun plek in de Nederlandse maatschappij moesten herwinnen, deed er niet toe. Die achterstandspositie zou tot in de jaren '50 voortduren.

Rechtsherstel ging hand in hand met wijziging in herinneringscultuur. Tot 1955 hield de fabel stand dat Nederland zich heldhaftig tegen de bezetter had verzet. Oog voor (joodse) slachtoffers verstoorde dat beeld alleen maar. De heldenmythe weerspiegelde zich ook in herinneringsmonumenten. Dat in 1952 'De Dokwerker' precies tussen de Amsterdamse synagoges werd geplaatst was geen toeval. Joden richtten inmiddels hun eigen monumenten op, veelal onzichtbaar voor de buitenwereld; in synagoges en op joodse begraafplaatsen.

Slachtoffers

De switch van helden naar slachtoffers drong pas in de jaren '70, mede door het Eichmann-proces in Israël, door tot Nederland. Tot die tijd waren joodse kerkgenootschappen nauwelijks bij machte zich te laten zien. Ook niet om wetgeving, zoals de zondagswet in 1951 te beïnvloeden - Joodse winkeliers werden voor de sjabbat dus niet gelijkgeschakeld.

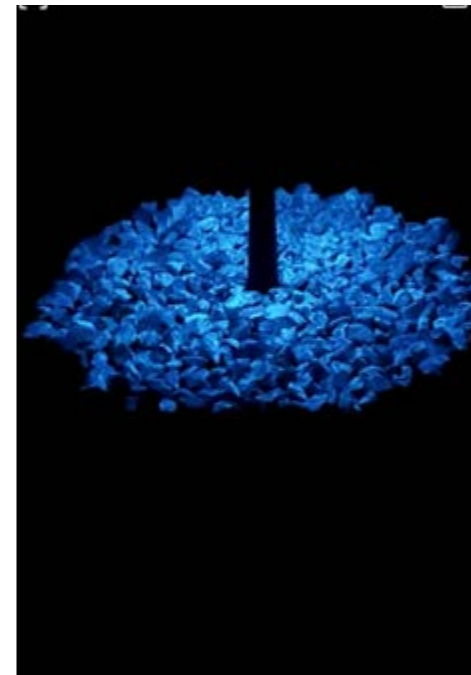
In het eerste decennium na de oorlog verloren joden het geloof in hun kansen in de Nederlandse maatschappij. Daarbinnen had juist de eerste generatie overlevende zich onevenredig verdienstelijk gemaakt. Desalniettemin vierde door de stichting van de staat Israël zionisme hoogtij in veel joodse kringen.

Duidelijk is hoe in latere decennia zionisme en Israël het debat zouden beïnvloeden. Hoe de na-oorlogse ontwikkelingen ten aanzien van joodse identiteit in Nederland evolueren krijgt door herinneringen van de laatste ooggetuigen 75 jaar na dato weer een scherper perspectief.

Nederland nog niet aan herdenken. Het voormalig verzet introduceerde de herdenkingsavond op 4 mei, voorafgaande aan de bevrijdingsfeesten. Zionisme kreeg door de oorlog een onvoorziene impuls. Het versterkte de vraag over de inhoud van werkelijke bevrijding. Was het wachten op innerlijke bevrijding? Dat gevoel werd gesublimeerd in het zionistisch ideaal.

Zonder familie

Uit de concentratiekampen keerden 5000 Nederlanders terug, zonder bezittingen, familie of huis. Zij moesten letterlijk hun identiteit en juridische positie bevechten. De repatriëring door het Rode Kruis verliep traag. Na de bevrijding was het woning- en voedseltekort enorm. Joden werden

Financieel jaaroverzicht Mr. F.W. Voorink Stichting 2020

IN		UIT	
saldo 1 jan 2020	€ 13.730,72	ondersteuning	
lezingen/cursussen	€ 5.176	onderhoud	€ 2.500
boeken	€ 17,50	cursussen/lezingen	€ 4.921,22
donaties	€ 1.050	bank	€ 148,90
		website	€ 286,03
		diversen	€ 231,25
		saldo 31 dec 2019	€ 11.965,82
	€ 19.901,72		€ 19.901,72

Cursus Hannah Arendt: het waagstuk van de politiek

In de Zonnebrinkkerk werd op 12 september een dagcursus over gegeven door prof. Dirk De Schutter. Met een interessant ochtend- en middagprogramma wist hij zijn publiek van dertig personen tot het eind geboeid te houden. Hij toonde zich een bevlogen spreker en docent, die de filosofie in brede zin beheerst. Daarmee slaagde hij erin het niet erg toegankelijke gedachtegoed van Hannah Arendt op aansprekende wijze over het voetlicht te brengen. Dat werd ook weerspiegeld in een levendige interactie en betrokken discussie, tussendoor en na afloop. De kern van het denken van Hannah Arendt is wellicht terug te voeren op de verantwoordelijkheid van het individu. Actueel is ook haar analyse van totalitaire systemen, waarin de grens tussen feit en fictie verdwijnt; een aanduiding voor het hedendaagse gevaar van 'fake news'. Er wordt

een nieuwe waarheid gecreëerd, die afwijkt van de feiten.

Waar veel filosofen de mens als sterveling beschouwen ziet Arendt de mens als 'boreling'. Het leven is een keten van vernieuwingen waarin omstandigheden dwingen om steeds nieuwe afwegingen te maken. In politieke zin introduceerde zij daarvoor het begrip contingentie; de geschiedenis laat de onvermijdelijkheid van politieke beslissingen

zien. De uitdaging is om daar bijtijds op terug te komen als vrijheid in het gedrang komt. Er is een (laatste) moment van keuzevrijheid, om de geschiedenis een wending ten gunste te geven.

Arendt is natuurlijk beroemd geworden met haar journalistieke verslag van het proces tegen Eichmann (1961). Zijn handelen bevestigt het onherstelbare van de geschiedenis bij 'gedachtenloosheid' en nihilisme. Wat Arendt hem verwijt is dat hij niet betekenisvol heeft nagedacht en een moreel kader voor zichzelf geschetst. De banaliteit van het kwaad; daarin vond zij de rechtvaardiging voor zijn doodstraf.

Aan het eind van de cursusdag was het doel zeker bereikt: met inzicht in deels nieuwe materie ging het publiek naar huis met de motivatie na te blijven denken over al het gepresenteerde.

